

Oikeusministeriö
AI FI 73/2024
22.11.2024

Amnesty International Suomen osasto
Hietaniemenkatu 7 A
00100 Helsinki
P: 09 8562 0600
E: amnesty@amnesty.fi
W: amnesty.fi

Amnesty Internationalin lausunto valtioneuvoston periaatepäätöksestä kansalliseksi ohjelmaksi demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma, VN/25525/2023)

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on 10 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa laaja-alaisesti ihmisoikeuksien edistämiseksi.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon asiassa ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Tiivistelmä

Amnesty International kehottaa oikeusministeriötä ottamaan huomioon kansallisessa ohjelmassa demokratian ja osallisuuden edistämiseksi (demokratiaohjelmassa) ihmisoikeusperustaisen päätöksenteon ja perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin, kansalaisyhteiskunnan vaikuttamismahdollisuuksienturvaamisen, antirasismien ja rasismien vastaiset toimet sekä demokratiaohjelman toimeenpanoon liittyvien resurssien varmistamisen.

Demokratiaohjelmassa korostuu viranomaisten luomien tai hyväksymien kanavien puitteissa tapahtuva kuuleminen ja osallistaminen. Ohjelmassa voitaisiin painokkaammin huomioida kansalaisyhteiskunnan omaehtoinen osallistuminen ja vaikuttaminen ja pohtia keinoja, miten

julkinen valta voi luoda edellytyksiä esimerkiksi sananvapauden ja kokoontumisvapauden käyttämiseksi.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen osana demokratiaohjelmaa on tärkeä tavoite. Tälle työlle on myös turvattava taloudelliset resurssit ja henkilöstövoimavarat sekä huomioitava kielivähemmistöjen oikeuksien toteutuminen. Opettajien ihmisoikeusosaamista tulee vahvistaa antirasistisella ja normitietoisella otteella.

Demokratiaohjelmassa on kannatettava tavoite vahvistaa hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa. Amnesty kehottaa hallitusta kuitenkin ottamaan huomioon vihapuheen yleisyyden ja sitoutumaan sen torjumiseen huomioimalla erityisesti rasisin vihapuheen kohteena olevat rodullistetut ihmiset, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt sekä alkuperäiskansa saamelaiset. Lisäksi riskit kansalaisyhteiskunnan toimintatilan kaventumiseen olisi tunnistettava myös kotimaassa.

Koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Amnesty International kehottaa oikeusministeriötä ottamaan huomioon kansallisessa ohjelmassa demokratian ja osallisuuden edistämiseksi (demokratiaohjelmassa) ihmisoikeusperustaisen päätöksenteon ja perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin, kansalaisyhteiskunnan vaikuttamismahdollisuuksien turvaamisen, antirasismien ja rasismin vastaiset toimet sekä demokratiaohjelman toimeenpanoon liittyvien resurssien varmistamisen.

Amnesty peräänkuuluttaa ihmisoikeusperustaisuuden lisäämistä demokratiaohjelmassa. Ihmisoikeusperustaiseen päätöksentekoon kuuluu olennaisesti päätösten perus- ja ihmisoikeusvaikutuksen arviointi ennalta ja jälkikäteen, päätösten ja toimenpiteiden vaikutusten arviointi eri ihmisryhmiin, perus- ja ihmisoikeuksien huomioiminen talouspoliittisissa päätöksissä, ihmisten osallistaminen sekä päättäjien ja eri organisaatioiden henkilöstön kouluttaminen ihmisoikeuksista.

Kansalaisyhteiskunnan osallistamisen osalta Amnesty korostaa tosiasiallista vaikuttamismahdollisuutta. Suomen hallituksen tekemät ja suunnittelemat järjestöihin kohdistuvat leikkaukset ovat vakava uhka järjestöjen toimintavapaudelle ja moniäänisyydelle. On ristiriitaista, että hallitus odottaa järjestöjen paikkaavan tekemiensä muiden sote- ja sote-leikkausten aiheuttamia aukkoja, mutta samaan aikaan vie niiltä toimintamahdollisuudet leikkaamalla. Monet leikkaukset kohdistuvat järjestöjen vaikuttamistyöhön. Kuitenkin samaan aikaan demokratiaohjelmassakin on tunnistettu tarve järjestöjen vaikuttamistyölle ihmisoikeuksien ja marginalisoitujen ryhmien puolesta.

Kansalaisyhteiskunnan osallistamisessa olennaisessa roolissa on kuuleminen. Säädosvalmistelun kuulemisoppaassa¹ on lueteltu esimerkkejä sidosryhmien kuulemiskeinoista, joita olisi tärkeää hyödyntää monipuolisesti. Kyseistä opasta ollaan paraikaa päivittämässä² ja

Amnesty korostaa sidosryhmien tosiasiallista osallistamista myös uudistetussa oppaassa, kuten varmistamalla riittävän pitkät lausuntoajat.

Viime vuosina järjestöjen kuuleminen on kuitenkin vaikuttanut hyödyttömältä, sillä annetuilla lausunnoilla ei näytä olevan vaikutusta. Lisäksi liian lyhyet lausuntoajat tuottavat haasteita. Jos lausuntoaika on lyhyt, vaarana on näennäinen kuuleminen ja sidosryhmien osallistaminen eikä tosiasiallista kuulemistä tapahdu. Amnesty kehottaa vahvistamaan vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksia lainvalmistelussa varmistamalla lausuntoajan riittävä pituus, kuultavien ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien saavuttaminen sekä riittävän aikainen tiedottaminen valmistelussa olevista hankkeista.

Järjestöihin, järjestöjen työntekijöihin ja aktivisteihin kohdistuu lisäksi monenlaisia muita uhkia, kuten vihapuhetta ja maalittamista.

Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten toimijoiden, toimittajien sekä viranhaltijoiden hiljentämiseen pyrkivä häirintä, uhkailu ja maalittaminen uhkaavat sananvapauden toteutumista laajasti. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston mukaan vihapuheen kohteena olevat ihmiset ja ryhmät valikoituvat kohteiksi taustansa, henkilökohtaisten ominaisuuksiensa, tehtäviensä ja kannanottojensa perusteella. Vihapuheen tarkoituksena on usein sulkea tiettyjä ihmisiä ja ryhmiä yhteiskunnan ulkopuolelle tai hiljentää tiettyjä ihmisryhmiä sekä vaikuttaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Lisäksi poliitikoihin, aktivisteihin, viranhaltijoihin, toimittajiin, poliiseihin, syyttäjiin ja tuomareihin kohdistuva vihapuhe vaikuttaa kielteisesti myös oikeusvaltioon ja demokraattisen järjestelmän toimivuuteen.³

Sosiaalisen median alustat ovat tiloja, joissa etenkin naiset ja syrjityt vähemmistöt voivat harjoittaa sanan- ja ilmaisunvapauttaan, mutta verkkoväkivalta- ja häirintä uhkaavat näiden oikeuksien toteutumista. Esimerkiksi Amnesty'n kansainvälisen Toxic Twitter -tutkimuksen mukaan suhteettoman suuri osa naisiin kohdistuvasta häirinnästä Twitterissä (nykyisin X) kohdistuu rodullistettuihin naisiin, uskonnollisiin vähemmistöihin, lesboihin, biseksuaaleihin, transnaisiin ja muunsukupuolisiin sekä vammaisiin naisiin. Häirinnän tarkoituksena on hiljentää ja sulkea heidät pois julkisesta keskustelusta.⁴

Valtioneuvoston on toimittava aktiivisesti ja tietoisesti rasismia vastaan. Sen antirasistisen toiminnan tulee tähdätä yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä syrjinnän, syrjivien käytäntöjen ja kielteisten ennakkoluulojen vähentämiseen. Amnesty pitääkin valitettavana, että demokraatiohjelmaluonnos ei sisällä mitään rasisminvastaisia toimenpiteitä, vaikka rasismien poistaminen on valtioneuvostoa sitova velvoite ja rasistinen syrjintä on ihmisoikeusloukkaus. Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava ihmisoikeuksien toteutuminen. Kansainväliset ihmisoikeuksien toteutumista valvovat tahot ovat toistuvasti edellyttäneet Suomen valtiolta tehokkaampia toimia rasismiin puuttumiseksi.

Rasismi vaikuttaa ihmisen elämään kokonaisvaltaisesti. Viharikokset, rasistinen häirintä ja vihapuhe aiheuttavat turvattomuutta ja hiljentävät vähemmistöjen äänen. Oikeusministeriön vuonna 2022 julkaiseman raportin mukaan maahanmuuttaneet ja monikieliset suomalaiset ovat aliedustettuja edustuksellisessa demokratiassa ja he osallistuvat suhteellisesti vähemmän

suoran ja osallistavan demokratian mekanismeihin. Raportin mukaan tällaisen suuren väestöryhmän aliedustus aiheuttaa merkittävän demokratiavajeen suomalaisessa yhteiskunnassa. Saavutettavan viestinnän puute, maahanmuuttaneiden ja monikielisten suomalaisten toistuva lokeroiminen toimenpiteiden kohteeksi sekä avoin rasismi nähdään osallistumisen esteiksi raportissa.⁵

Rasististen rakenteiden purkaminen edellyttää pitkäjänteisiä toimia kaikilla hallinnonaloilla ja kaikessa toiminnassa, demokratiaohjelma mukaan lukien. Rasismia on torjuttava kokonaisvaltaisella otteella Durbanin julistuksen ja toimintaohjelman⁶ sekä EU:n antirasistisen toimintasuunnitelman⁷ mukaisesti. Demokratiaohjelman on tuettava antirasistisia kansalaisyhteiskunnan toimijoita ja mahdollistettava niiden osallistuminen ohjelman toimeenpanoon sekä huomioitava rasistiseen vihapuheeseen puuttuminen.

Demokratiaohjelma on tarkoitus hyväksyä valtioneuvoston periaatepäätöksenä ja sen tavoitteena on vahvistaa hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa. Amnesty muistuttaa, että hallitus ja sen ministerit vaikuttavat suoraan puheellaan, kirjoituksillaan ja hyväksymillään toimilla yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttävään puheeseen ja keskusteluilmapiiriin. Maahanmuuttaneiden kehystäminen turvallisuusuhiksi ja järjestelmien väärinkäyttäjiksi antaa tilaa rasistisille asenteille ja toimille sekä edistää vastakkainasettelua valkoisen ja rodullistetun väestön välillä. Valtioneuvoston tulee kaikessa toiminnassaan painottaa jokaisen ihmisarvoa, eikä rasistista kielenkäyttöä tai toimintaa tule hyväksyä missään tilanteessa.

Demokratiaohjelman luonnoksessa todetaan, että ohjelman toimeenpanoon ei ole käytettävissä erillistä määrärahaa, vaan toimenpiteet pyritään toteuttamaan käytettävissä olevin resurssein ja ministeriöiden virkatyönä. Lisäksi ohjelman toimeenpanossa pyritään hyödyntämään myös EU-rahoituslähteitä.⁸ Amnesty kysyykin, miten ohjelmassa suunnitellut kansalaisyhteiskunnan mahdollisimman laajaan osallistamiseen tähtäävät toimet voivat toteutua käytännössä, jos toimeenpanoon ei osoiteta lisärahoitusta. Ihmisten osallistamisen tulisi olla tosiasiallista eikä näennäistä. Demokratiaohjelman toimeenpanoon ja sen ihmisoikeusperustaisuuden vahvistamiseen tulee varata riittävät resurssit.

On myös kysyttävä, pystyvätkö kansalaisyhteiskunnan toimijat vastaamaan demokratiaohjelman odotuksiin yhteistyöstä, jos ne joutuvat supistamaan henkilöstöään ja toimintaansa rahoitusleikkausten takia.

Tavoitelinjaukset ja keskeiset toimenpiteet

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä esitetään strategisen tason tavoitelinjaukset ja keskeiset toimenpiteet, joilla pääministeri Petteri Orpon hallitus toimeenpanee hallitusohjelmaan kirjattuja linjauksia demokratian ja osallistumisen edistämiseksi vuosina 2024–2027.

Lausunnonantajilta pyydettiin palautetta esitetyistä tavoitelinjauksista ja keskeisistä toimenpiteistä.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Amnesty International pitää ymmärrettävää ja saavutettavaa vaalitiedotusta ja -viestintää tärkeänä toimenpiteenä, mutta kehotamme varmistamaan tiedottamisessa ja viestinnässä monikielisyyden. On tärkeää varmistaa tiedon saatavissa olon lisäksi aktiivinen viestintä, jotta viestintä tosiasiallisesti tavoittaa nuoria.

Keskeiseksi toimenpiteeksi esitetään myös yhteistyötä kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa nuorten äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi. Amnesty kysyykin, miten valtioneuvosto aikoo turvata kansalaisjärjestöjen resurssit tähän työhön.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Demokratiaohjelman toimenpiteissä toistuu lähtökohtana ylhäältä alaspäin koordinoitu kuuleminen tai osallistaminen, joka tapahtuu viranomaisten luomien tai hyväksymien rakenteiden ja kanavien puitteissa. Yksi jo olemassa oleva osallistumisen rakenne on perustuslain turvaama oikeus osoittaa mieltä rauhanomaisesti. Kokoontumisvapauden ja sananvapauden turvaamat mielenilmaukset ovat yksi tapa tuoda yhteiskunnallisia kysymyksiä keskusteluun, ja usein ne ovat tehokkaita nimenomaan uusien aiheiden esiin nostamisessa. Monet mielenosoitusoikeuden ilmentymät kuitenkin leimataan julkisessa keskustelussa ja useiden poliitikkojen retoriikassa yksioikoisesti häiriöiksi sen sijaan, että niihin suhtauduttaisiin legitiiminä vaikuttamiskeinona demokraattisessa yhteiskunnassa. On esimerkiksi hyvä huomioida, että kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaan väkivallaton kansalaistottelemattomuus tai suora toiminta voivat olla kokoontumisvapauden suojan piirissä⁹.

Vaikka Suomen perustuslaki turvaa jokaiselle oikeuden lupaa hankkimatta järjestää mielenosoituksia, kokoontumislaisissa yleisen kokouksen järjestämisoikeus rajataan yli 15-vuotiaisiin. Kansainvälisten normien kanssa ristiriidassa oleva ikäraja¹⁰ voi olla esteenä lasten ja nuorten mahdollisuuksille osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Mielenosoitusoikeuden perusteeton rajoittaminen ja mielenosoittajien leimaaminen ei rohkaise lapsia ja nuoria käyttämään oikeuttaan osallistua ja tulla kuulluksi.

Demokratiaohjelmassa olisi hyvä huomioida mielenosoittamisen kaltaiset olemassa olevat yhteiskunnallisen keskustelun ja vaikuttamisen tavat ja pohtia, millä tavalla julkinen valta voi turvata ja edistää (ks. Kok. laki 4§) sanan- ja kokoontumisvapauden käyttämistä. Hyviä keinoja lasten ja nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamiseen voisivat olla esimerkiksi yleisen kokouksen järjestämistä rajoittavan ikärajan poistaminen, oppilaitosten kanssa yhteistyössä laaditut, kansainväliset ihmisoikeusnormit huomioivat ohjeistukset oppilaiden osallistumisesta mielenosoituksiin, opettajien koulutus kokoontumisvapaudesta, poliisin koulutus lasten huomioimisesta mielenosoituksiin liittyvissä viranomaistehtävissä sekä sellaisen tiedon tarjoaminen lapsille ja nuorille, joka tukee heidän mahdollisuuksiaan tehdä tietoon perustuvia päätöksiä mielenosoittamisen käyttämisestä vaikuttamisen keinona.

Pyydämme huomioimaan yllä olevan myös tavoitelinjausten 8. ja 9. yhteydessä.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Amnesty International pitää tärkeänä lähtökohtaa kehittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta osana demokratiaohjelmaa. Demokratiaohjelman luonnos sisältää erinäisiä toimenpiteitä ihmisoikeuskasvatuksen edistämiseksi. Muistutamme, että toimenpiteiden toteuttamisessa on myös turvattava taloudelliset resurssit ja henkilöstövoimavarat sekä huomioitava kielivähemmistöjen oikeuksien toteutuminen.

Amnesty katsoo, että on tärkeää luoda kansallinen ohjelma ihmisoikeuskasvatukselle. Nykyiset koulutuspoliittiset asiakirjat eivät tunnista riittävästi sitä, että jokaisella on oikeus ihmisoikeuskasvatukseen. Ihmisoikeudet tulevat osaksi koulun arkea vahvistamalla opetussuunnitelmien ihmisoikeusperustaisuutta sekä oppilaiden osallisuutta ja vaikuttamistaitoja. Ihmisoikeuskasvatuksen yhdenvertaiseksi toteutumiseksi tarvitaan kansalliset suuntaviivat, jotka tukevat ihmisoikeuskasvatusta systemaattisesti kaikilla koulutusasteilla. Kansallinen ohjelma mahdollistaa ihmisoikeuskasvatuksen ja opetuksen ihmisoikeusperustaisuuden järjestelmällisen arvioinnin ja pitkäjänteisen kehittämisen.

Peräänkuulutamme opettajien ihmisoikeusosaamisen vahvistamista antirasistisella ja normitietoisella otteella. Viime vuonna julkaistun VN TEAS -tutkimuksen mukaan opettajankoulutusten välillä on suuria eroja siinä, miten paljon opettajaopiskelijat opiskelevat ihmisoikeuskasvatuksen sisältöjä.¹¹ Ihmisoikeuskasvatusta tulee huomioida kokonaisvaltaisesti opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen sisällössä, toimenpiteissä ja tavoitteissa. Koulutuksessa tulee panostaa syrjivien rakenteiden, normien ja ajatusmallien tunnistamiseen ja purkamiseen sekä antirasistiseen työskentelyyn. Myös oppilaitosten hallinnon osaamista ihmisoikeusperustaisuudesta tulee vahvistaa. Erityistä huomiota tulee kiinnittää kansallisten vähemmistöjen, kuten romanien, osallisuuteen ja alkuperäiskansa saamelaiden oikeuksiin ja

kansainvälisen oikeuden mukaiseen ennakkosuostumukseen (FPIC) sekä niistä kouluttamiseen. Myös kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus on huomioitava osana ihmisoikeuskasvatuksen sisältöjen kokonaisuutta.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Kannatamme tavoitelinjausta 5. Ihmisoikeuskasvatusta tulee kehittää koko koulutuspolun mittaiseksi. Ihmisoikeuskasvatus ei kuitenkaan saa jäädä alisteiseksi demokratiakasvatukselle, vaan sen tavoitteet ja sisällöt tulee tunnistaa myös erikseen. Tätä kohti päästään määrittelemällä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukselle kansalliset suuntaviivat.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Tavoitelinjaus 6 on kannatettava, mutta sille tulee myös taata taloudelliset resurssit. Monet kolmannen sektorin toimijat tekevät tärkeää ja kriittistä työtä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi, mutta työ on hankeperustaista, eikä siten mahdollista pitkäjänteisyyttä, tulosten seurantaa ja oppimisen syventämistä.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Amnesty International pitää tervetulleena demokratiaohjelman tavoitetta kehittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä sekä vahvistaa hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa jo lapsesta lähtien perustuslaillinen sanan- ja mielipiteenvapaus turvaten.¹²

Demokratiaohjelmassa ei mainita sanaakaan vihapuheen yleisyydestä Suomessa, vaikka luonnoksessa ohjelman tavoitelinjausten ja keskeisten toimenpiteiden todetaan perustuvan muun muassa kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten ja Euroopan komission, unionin ja parlamentin antamiin suosituksiin ja sidosryhmiltä saatuun palautteeseen.¹³

Viharikosten kasvava määrä on hälyttävä ilmiö Suomessa. Esimerkiksi tuoreen Poliisiammattikorkeakoulun katsauksen mukaan vuonna 2023 kirjattiin yhteensä 1 606 rikosilmoitusta epäillyistä viharikoksista, mikä on 29 prosenttia enemmän kuin vuonna 2022 ja samalla myös eniten viharikosepäilyjä koko viharikosselvityksen historian aikana eli vuoden 2008 jälkeen. Suurin osa (68 %) rikosilmoituksista liittyi rikosepäilyihin, joiden motiivi rikosilmoituksesta ilmenevien tietojen perusteella liittyi uhrin etniseen tai kansalliseen taustaan. Lisäksi uskontoon tai vakaumukseen liittyvien viharikosilmoitusten määrä kasvoi 36 prosenttia vuoteen 2022 verrattuna.¹⁴

Suomi on saanut useilta ihmisoikeussopimuksia valvovilta elimiltä suosituksia viharikoksiin ja vihapuheeseen puuttumisesta. Tänä vuonna Suomi on saanut moitteita YK:n ihmisoikeuskomitealta ja YK:n kidutuksen vastaiselta komitealta riittämättömistä toimista vihapuheen ja -rikosten torjunnassa. YK:n ihmisoikeuskomitean mukaan Suomen on kaksinkertaistettava ponnistelunsa syrjinnän, vihapuheen ja väkivaltaan yllyttämisen ehkäisemiseksi.¹⁵

YK:n ihmisoikeuskomitea pitää suosituksissaan erityisen ongelmallisena poliitikkojen vihapuhetta. Poliitikkojen todetaan lietsoneen esimerkiksi muukalaisvihaa ja islamofobiaa puolueiden asettamatta heitä vastuuseen teoistaan. Komitean mukaan Suomen tulisi tuomita tällaiset puheet jyrkästi ja julkisesti.¹⁶

Myös YK:n kidutuksen vastaisen komitea on ilmaissut huolensa rikosten merkittävästä määrästä ja vihamielisistä asenteista, jotka kohdistuvat erityisesti etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöryhmiin, kuten romaneihin, muslimeihin, afrikkalaistaustaisiin ihmisiin sekä venäjän- ja ruotsinkielisiin. Komitean tänä vuonna julkaistuissa loppupäätelmissä nostetaan esiin myös lisääntynyt maahanmuuttovastaisuus ja maahanmuuttaneisiin ihmisiin kohdistuvat väkivaltaiset hyökkäykset. Komitea pitää erityisen ongelmallisena poliittisten vaikuttajien yleistynyttä muukalaisvihamielistä ja rasistista puhetta.¹⁷

Vihapuhe koskettaa myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä Suomessa. Esimerkiksi Setan tänä vuonna julkaisemassa Pride-tapahtumia koskevassa raportissa todetaan, että 66 % Pride-tapahtumien järjestäjistä kertoi vuonna 2023 järjestettyihin tapahtumiin kohdistuneen vihatekoja eli viharikoksia tai vihapuhetta.¹⁸ Myös alkuperäiskansa saamelaiset kohtaavat vihapuhetta. Esimerkiksi oikeusministeriön vuonna 2022 julkaiseman selvityksen¹⁹ mukaan saamelaisten vaientaminen ja yhteiskunnallisen osallistumisen rajoittaminen on yleisempää kuin muilla vähemmistöryhmillä. Vihapuheen tai häirinnän yleisin tapahtumapaikka on internet. Lähes puolet tutkimukseen vastanneista kertoi kokeneensa vihapuhetta tai häirintää, ja tekijä oli useimmiten poliitikko tai julkisessa asemassa oleva henkilö. Kahdella kolmasosalla vastaajista vihapuhe tai häirintä on vaikuttanut psyykkiseen terveyteen.

Amnesty kehottaa ottamaan vihapuheen yleisyyden huomioon demokraatiohjelmassa ja sitoutumaan sen torjumiseen vahvasti huomioimalla erityisesti vähemmistöihin kohdistuvan vihapuheen vastaiset toimenpiteet, erityisesti rasistisen vihapuheen kohteena olevat rodullistetut ihmiset, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt sekä alkuperäiskansa saamelaiset.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Velvollisuus perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen perustuu kansainvälisiin ihmisoikeusnormeihin ja Suomen omaan perustuslakiin. Velvoitteen toteutuminen käytännössä edellyttää, että kunnat ja hyvinvointialueet hahmottavat tekemiensä toimenpiteiden perus- ja ihmisoikeusvaikutukset. Tämä puolestaan vaatii huolellista ja kokonaisvaltaista perus- ja ihmisoikeusvaikutusten ennakkollista arviointia. Tällaisessa kokonaisvaltaisessa perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös talouspolitiikan vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen riittävän pitkällä aikavälillä ja poikkeusoloissa.

Kuntien ja hyvinvointialueiden on toimittava aktiivisesti ja tietoisesti rasismia vastaan. Niiden antirasistisen toiminnan tulee tähdätä yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä syrjinnän, syrjivien käytäntöjen ja kielteisten ennakkoluulojen vähentämiseen.

Kuntien ja hyvinvointialueiden on tuettava mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan esimerkiksi turvaamalla kaikkien oikeus osoittaa mieltä ja luomalla edellytyksiä mielenosoitusten järjestämiselle. Erityistä huomiota tulee kiinnittää syrjinnän vaarassa olevien ryhmien sananvapauden ja kokoontumisvapauden edistämiseen.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Ihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumisen edistämisen hyvinvointialueilla ja kunnissa tulee tapahtua ihmisoikeusperustaisesti. Kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksenteon kokonaisvaltaista ihmisoikeusosaamista ja perus- ja ihmisoikeuksien huomioimista kaikissa toimenpiteissä on vahvistettava.

Olennessa osassa ihmisoikeusperustaisuutta on perus- ja ihmisoikeusvaikutusten ennakkollisen arvioinnin asettaminen säännönmukaisesti osaksi kaikkea kunnan, hyvinvointialueen ja viranomaisten päätöksentekoa aina talousarviosta yksittäisiin viranomaispäätöksiin.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on varmistettava osoittamalla niihin julkisia varoja kunnan ja hyvinvointialueen talousarviossa, jonka laadinnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota syrjinnän vaarassa olevien väestöryhmien oikeuksiin.

Kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyötä usein syrjinnän vaarassa olevien väestöryhmien kanssa onkin vahvistettava kaikilla hallinnonaloilla sekä kehitettävä esteettömiä ja saavutettavia osallistumistapoja päätöksentekoon.

Kuntien ja hyvinvointialueiden on myös tärkeää jakaa hyväksi kokemiaan antirasistisia käytäntöjä eri toimialojen välillä sekä arvioida oman toimintansa taustalla olevia asenteita koulutuksen ja itsearviointin avulla.

Kuntien ja hyvinvointialueiden on tuettava mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Kuntien ja hyvinvointialueiden tulee edistää sanan- ja kokoontumisvapauden toteutumista ja varmistaa, että mielenosoitusten pitämistä yleisillä paikoilla ei turhaan rajoiteta esimerkiksi lupakäytännöillä tai käyttömaksuilla.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Tavoitelinjauksen 11 osalta toteamme samaa kuin tavoitelinjausta 10 koskevassa kommentteissamme.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

On hyvä, että demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä koskevassa tavoitelinjauksessa todetaan muun muassa perusoikeuksien ja oikeusvaltion olevan tärkeitä ja toisistaan riippuvaisia demokratian elementtejä. Perusoikeuksien ja niiden taustalla olevien kansainvälisten ihmisoikeusnormien kunnioitus on kuitenkin useiden tällä hallituskaudella edenneiden lainsäädäntöhankkeiden valossa näyttänyt vähintäänkin kyseenalaiselta. Raikein esimerkki mainitusta politiikasta on eduskunnan heinäkuussa hyväksymä niin sanottua välineellistettyä maahantuloa koskeva poikkeuslaki, joka on selkeästi niin perustuslain ja EU-oikeuden kuin ehdottomien kansainvälisten ihmisoikeusnormien vastainen. Tämä rapauttaa paitsi ihmisoikeuksien toteutumista, myös suomalaista oikeusvaltiota ja kansainvälistä sääntöperustaista järjestelmää. Tällainen kehitys tulee viipymättä pysäyttää.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Kansalaisyhteiskunnan vapaan toimintatilan tukeminen näkyy demokratiaohjelman toimenpiteissä ainoastaan kehitysyhteistyömäärärahojen kohdentamiseen liittyvänä kysymyksenä. Kansalaisyhteiskunnan turvallisen ja suotuisan toimintaympäristön luominen ja vaaliminen on kuitenkin tärkeä kysymys myös Suomessa, ja se tulisi vähintään mainita demokratiaohjelmassa. Edellä mainittujen tekijöiden (muun muassa vihapuhe, järjestöjen rahoitukseen kohdistuvat leikkaukset) lisäksi kansalaistoimintaan kohdistuu rajoituspyrkimyksiä sekä viranomaisten että hallituksen ministerien taholta. Rauhanomaisen kokoontumisvapauden toteutumista on pyritty rajoittamaan muun muassa perusteettomilla syytteillä lainvastaisen toiminnan rahoittamisesta²⁰ sekä ministerien kannanotoilla²¹, joissa on nähty tarpeelliseksi tutkia väkivallattomasti toimivan Elokapina-liikkeen lakkauttamisen edellytyksiä.

Kansalaistoiminnan perusteeton rajoittaminen oikeudellisilla keinoilla tai väkivallattoman aktivismin mustamaalaaminen sopivat huonosti yhteen demokratiaohjelman tavoitteiden, kuten lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamisen, hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuurin vahvistamisen, tai demokratian ja ihmisoikeuksien edistämisen kanssa. Demokratiaohjelmassa tulisikin painokkaammin huomioida Euroopan komission suositus²² kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden vaikuttavan osallistumisen edistämisestä julkisen päätöksenteon prosesseissa, erityisesti suosituksen kohdat (17)-(21).

Kunnioitavasti

Niina Laajapuro
Ihmisoikeustyön johtaja

Lisätietoja antaa:
Anu Tuukkanen
Asiantuntija, ihmisoikeuspuolustajat ja kansalaisyhteiskunta
anu.tuukkanen@amnesty.fi

Viitteet

- ¹ Säädösvalmistelun kuulemisopas, <https://kuulemisopas.finlex.fi/>.
- ² Lainvalmistelun kuulemisoppaan uudistaminen -hanke, <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM030:00/2023>.
- ³ Yhdenvertaisuusvaltuutettu, Vihapuhe (viitattu 22.11.2024): <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/vihapuhe>.
- ⁴ Amnesty International 2018, Toxic Twitter – A Toxic Place for Women: <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2018/03/online-violence-against-women-chapter-1-1/>.
- ⁵ Seikkula, Minna, Maury, Olivia 2022, Korjataan maahanmuuttaneiden ja monikielisten suomalaisten demokratiavaje: Työryhmän raportti ja suositukset: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164204>.
- ⁶ Yhdistyneet kansakunnat, Durbanin julistus ja toimintaohjelma: <https://www.un.org/en/fight-racism/background/durban-declaration-and-programme-of-action>.
- ⁷ Euroopan komissio, EU:n antirasistinen toimintasuunnitelma 2020–2025: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-anti-racism-action-plan-2020-2025_en.
- ⁸ Luonnos kansalliseksi ohjelmaksi demokratian ja osallistumisen edistämiseksi, s. 27.
- ⁹ YK:n ihmisoikeuskomitea, 2020, yleiskommentti nro 37 oikeudesta rauhanomaiseen kokoontumisvapauteen, General Comment No. 37 on Article 21 (Right of peaceful assembly), para 16., [CCPR/C/GC/37](https://www.unhcr.org/refugees/pdf/ccpr-c-gc-37)
- ¹⁰ OSCE office for Democratic Institutions and human Rights, 2.8.2023, 5th Report on Monitoring of Freedom of Peaceful Assembly in Selected OSCE Participating States, [5th Report on Monitoring of Freedom of Peaceful Assembly in Selected OSCE Participating States | OSCE](https://www.osce.org/odihrn/monitoring-of-freedom-of-peaceful-assembly), para 48, 51, 66.
- ¹¹ Gretschel, Anu; Rautiainen, Matti; Vanhanen-Nuutinen, Liisa; Tarvainen, Kai 2023, Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus Suomessa: Tilannekuva ja suositukset 2023: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164857>.
- ¹² Luonnos kansalliseksi ohjelmaksi demokratian ja osallistumisen edistämiseksi, s. 10.
- ¹³ Luonnos kansalliseksi ohjelmaksi demokratian ja osallistumisen edistämiseksi, s. 11.
- ¹⁴ Rauta, Jenita 2024, Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2023, s. 4–5: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/866764/Polamk_katsauksia_38.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- ¹⁵ YK:n ihmisoikeuskomitea 2024, Report on follow-up to the concluding observations of the Human Rights Committee: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2F140%2F2%2FAdd.1&Lang=en.
- ¹⁶ YK:n ihmisoikeuskomitea 2024, Report on follow-up to the concluding observations of the Human Rights Committee: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2F140%2F2%2FAdd.1&Lang=en.
- ¹⁷ YK:n kidutuksen vastainen komitea 2024, Concluding observations on the eighth periodic report of Finland: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2FCAT%2F58381&Lang=en.
- ¹⁸ Seta, 15.3.2024, Kahteen kolmesta Pride-tapahtumasta kohdistui vihatekoja 2023, <https://seta.fi/2024/03/15/kahteen-kolmesta-pride-tapahtumasta-kohdistui-vihatekoja-2023/>.
- ¹⁹ Jauhola, Laura; Siltala, Jenna; Nieminen, Kati 2022, "Että puututtaisiin konkreettisesti": Seurantaselvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164248>.
- ²⁰ YLE, 5.4.2024, Käräjäoikeus hylkäsi kaikki Elokapina-jutun syytteet, [Käräjäoikeus hylkäsi kaikki Elokapina-jutun syytteet | Kotimaa | Yle](https://yle.fi/uutiset/karajaoikeus-hylkasi-kaikki-elokapina-jutun-syytteet)

²¹ Demokraatti, 8.10.2024, Myös oikeusministeri haluaa selvittää Elokäpinan lakkauttamista – alkanut myös pohtia muutoksia kokoontumislakiin, [Myös oikeusministeri haluaa selvittää Elokäpinan lakkauttamista – alkanut myös pohtia muutoksia kokoontumislakiin | Demokraatti.fi](#)

²² Euroopan komissio, Komission suositus C(2023) 8627 final, annettu 12.12.2023, kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden vaikuttavan osallistumisen edistämisestä julkisen päätöksenteon prosesseissa, [eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=PI_COM:C\(2023\)8627](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=PI_COM:C(2023)8627)